

הלכות ברכת הפרות סימן רח רט

* והוא הדין אם ברה (עו) על התמרים ברכת המזון במקום 'על העץ', יצא, ואפילו לא אמר (עח) *אלא ברכת 'העץ', בין על המין בין על התמרים, יצא. (עט) ו'ואם נזכר עד שלא נתם ברכת 'העץ', יתחיל ויצל שהגהלת לאבותינו ארץ המדה טובה ורחבה' ויסיים ברכה דמעין שלש: יח' הלא יכלל על הספק שום תוספת בברכת מעין שלש אף-על-פי שאינו מוסיף שם ומלכות (פרוש, בגון ששתה משקה ספסוק אם ברכתו 'על הגפן' וכו') או 'בורא נפשות רבות' וכו', לא יאכל הכר שברכתו 'בורא נפשות רבות' (פ) ודבר שברכתו 'על העץ' (פא) ויכלל עמו גם-כן 'על הגפן ועל פרי הגפן' וכו' (כז) (פב) * מספיק (ת"ה וכ"מ במדכ"י פ' כ"ט) ויענין לעיל סעיף טו):

ז ה"א' ש ח גרמתי טרשן

רט דיגי טעות וספק בברכת היין, ובו ג' סעיפים:

א *לקח כוס של שכר או של מים ופתח ואמר ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם, על דעת לומר 'שהכל', וטעה ואמר 'בורא פרי הגפן', (א) אין מחזירין אותו, מפני שבשעה שהזכיר שם ומלכות שהם עקר הברכה לא נתפנן אלא לברכה הראויה לאותו (ב) המין. (ב) ו'יש אומרים שאם לקח כוס שכר או מים וסבור שהוא של יין, ופתח ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם (ג) על דעת לומר 'בורא פרי הגפן', ונזכר שהוא שכר או מים וסיים 'שהכל', (ג) [ב] יצא: הגה וכל-שכן אם הנה כירו יין וסבור שהוא מים, ופתח אדעתא

א גרמתי יב לפרשז
זרמב"ם דקרק ה
מהלכות ברכות
כ ושי" ורמב"ם שם
ישאר פוסקים

שערי תשובה

באר היטב

[כ] יצא. ע"ה טו, ויענין בגולה ברכה ובגדאקרים ט"ש פ"ה: (כז) מספיק. ושי"ז כ' בדריעבד יכול להוסיף, ע"ש. ואם אכל פרי ואינו יודע אם הוא משבעת המינים ואין לו שום דבר לכל בתוכו, יברך על העץ ויוצא ממ"ג כמ"ש סי"ג, ובמשקה לא יברך כלל אחריו, דיותר יש לחש לברכה לבשלה מלאכלן בלא ברכה, דכל הברכות דרבנן, מוגדאבדקם: (ב) המין, מספקת פל האחרונים דלא אזלינן בתר דעתו אם אמר שלא כהגן, ענין בדבריהם: (ג) יצא. פ"מ בלשון וי"א משום דלהרמב"ם שהוא דעה א' לא

באר הלכה

משנה ברוכה

(עו) על התמרים. ודמרים נמי זין קצין מיני דגן ושינה בהו בדיעבד ברכת-המזון, מה שאין פן שאר פרות אפילו משבעת המינים, אפילו בדיעבד אין יוצא בברכת-המזון(ט): (עח) אלא ברכת 'העץ' וכו'. אף-על-גב שאין בו מעין שלש, מפל מקום פניו שכבר אמר 'העץ' את הפל' שוב אין יכול לומר הברכות הניתרות, שלא נתקנו לכתחלה על הדין והתמרים(ט): (עט) ואם נזכר וכו'. דלכתחלה הלא בודאי יש לו לברכה ברכה שייכלל מעין שלש בדין: יח (פ) ודבר שברכתו וכו'. ומקרי שניין אין לו [נדאי יש לו, הלא יכול להוציא עצמו מספק, ויברך על המין 'על הגפן' ועל מין אחר 'בורא נפשות רבות'(ט) ויצא ממה-נפשך], ורוצה לקח דבר אחר שברכתו גם-כן מעין שלש, ויכלל גם-כן באמצע ברכה מספק 'על הגפן' וכו', וכמו בסעיף יב; והטעם האסור, דשמה ברכתו 'בורא נפשות רבות' ואין שיהיה שם גפן כלל ומוטב שלא להזכיר כלל, ומפל מקום אם יש לו על אינה דבר לברכה 'בורא נפשות רבות' יברך, דשמה ברכתו 'בורא נפשות רבות', ומה שייכלל לתמן יחסן: (פא) ויכלל עמו וכו'. ואם אכל פרי-יעץ ואינו יודע אם הוא משבעת המינים, ואין לו פרי אחר שהוא משבעת המינים להוציא בברכת מעין שלש, דבב המגן-אברהם דייכל לקח זין והוא הדין אסד מחמשת מיני דגן שברכתו גם-כן מעין שלש, ויוסיף לכלל בהברכה 'על העץ ועל פרי העץ' ויצא ממה-נפשך, דאף אם הפרי זו אינה משבעת המינים שיהי לומר עליה פרי העץ, וכלל בסעיף יג: (פב) מספיק. ודעה ה"טו, והסכימו אתו (עט) פ"מ אחרונים לדינא, דלא אמרינן סברא זו רק לענין לכתחלה, דהיני שישתה משקה זו ויסמך לענין ברכה אחרונה על סמך שייכלל אחר-כך בחוכה שום תוספת, אכל לענין דיעבד, דהיני ששכר שתה משקה שיש לו ספק, מוטב שייכלל בחוכה, ממה שישאר פלי ברכה אחרונה כלל(ט):

סעיף, ובין אי אמרינן דהאי סוגיא דפסחים סוכרת דאפלו פורתא גריה, ובין אי אמרינן דשם בטובא אר"י, כמו שכתבו התוספות שם, הלא על-כל-פנים מוכח דטובא גריה ונתנה לערך ג' פוסות של רביעית, כמו בסוגיא שם בפסחים, וכן נסקס בשלחן-ערוך לקמן בסיון העא סעיף א דטובא גריה, ואם-כן על-כרחי דקשית הגמרא בברכות קאי רק על פורתא, אבל על טובא הגריה ולא סעיד לא שיהי לפרוכי, אם-כן הנה לו לבאינה להשלחן-ערוך לחלק דטובא אין יוצא אפלו בדיעבד כשברך ברכת-המזון? ואין לומר הכונה הגמרא שם בפסחים דהוא סועד וגם גורר פאנת האגילה, והא דקאמר שם 'ואי אינא דסעיד' הנה דסעיד לבר, אם-כן מאי קא משקה הגמרא בברכות 'והא רבא הוי שתי' וכו' והצדף לחלק בין פורתא לטובא, לימא דהוא גריה וגם סועד, אלא ודאי דנה אינו; ואפשר לימר, דכיון שנתחבב משעה ששתה פורתא ושנה או אצלו ברכת-המזון, דאז נסעד הלב כמו על-ידי לחם, הו לא פקע אף ששתה טובא(ט), וצריך עיון: * והוא הדין אם ברה על התמרים. הנה בדיעבד, דלכתחלה בודאי יש לו לברכה ברכה הניתרת, ואפילו אם אכל בתוך המזון לאחר גמר סעודה אין לו לפטרן בברכת-המזון אלא טעון ברכה לפני ולאחריו [כן הוא דעת הגר"א בסיון קעד וביסיון זה, וכן פ"מ בספר הארבעה עשר, והוכיחו זה מירושלמי, ודלא פ"מגן-אברהם בסיון קעד ששתה קדיא פ"מגן-אברהם]. וידין אין שיהי זה, היכל נחשב אצלו בתוך הסעודה ואינו טעון ברכה נק לפניו, ובסיון קעד: * אלא ברכת 'העץ' וכו' יצא. ענין משנה ברוכה. ומפל מקום צריך ששם, דהלא חסר ברכתו ברכת הארץ וברכת ירושלים; ועל-כרחי צריך לומר דלא חקני לכלל בהברכה כל ג' דברים, מוזן ארץ וירושלים, רק לכתחלה, ובדיעבד אם לא הזכיר רק מוזן לחוד יצא(ט). אחר-כך מצאנו שפ"מ הרבנו יונה בשרק ביעד מברכין בסופו, והוכיח מזה דברכה מעין שלש היא דרבנן(ט), ולמאן דאמר דאורחא באמת צריך עיון(ט): * מספיק. ענין משנה ברוכה מה שכתבנו דעת ה"טו ושאר אחרונים לענין דיעבד, דדעתם דברי שלא ישאר פלי ברכה אחרונה כלל מטר להוסיף. ודע עוד, דלהרמב"ם שכתבתי לעיל סעיף טו במשנה ברוכה, דאם ברה על המין 'בורא פרי העץ' יצא בדיעבד, שהיא ברכה כוללת כמו 'פרי האדמה' שכוללת גם-כן 'העץ', ואם-כן בודאי הוא הדין בברכה אחרונה אם ברה על המין 'על העץ ועל פרי העץ' ויצא בדיעבד, וכן פ"מ בשמח"א, ענין שם בכלל ג, ואם-כן אף אם נקט שלא פדעת ה"טו גם-כן יש לו תפנה, דהיני שייברך רק 'על העץ ועל פרי העץ' ויכנה בודאי להוציא גם הספקינן ששתה מקדם:

א (א) אין מחזירין אותו. וזהו דעת הרמב"ם(ט), אכל הפוסקים וכמעט פלם ח'לקים עליו והסכימו דלא אזלינן בתר דעתו, כיון שבפיו הוציא ברכה שאינה ראויה לאותו הפיון לא יצא ומחזירין אותו, וכתבו האחרונים דכן יש להורות: (ב) ו'יש אומרים שאם לקח וכו'. וכן הלכה [אחרונים]: (ג) על דעת וכו'. הנהו, אף-על-גב דבשעה שהזכיר שם ומלכות, שהוא עקר הברכה, הנה דעתו על ברכה

שער הציזין

(עט) אליה ברה ומאמר-מ"דכ"י. ובחודשי ובי עקידא איגד פקפק על עקר דינו של התרופת-הדשן, ועל-כן לענין דיעבד בודאי יוכל לסמך על אלו האחרונים:



הלכות פְּרֵי הַפְּרוֹת סִימָן רח רח

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק עז]

וְשֵׁיף בְּהוּ בְּדִיעֵבֶד בְּרֵכֶת-הַמְּזוּזָה, מִה שֶׁאֵין בָּן שְׁאָר פְּרוֹת אֶפְלוּ מִשְׁבַּעַת הַמִּינִים, אֶפְלוּ בְּדִיעֵבֶד אֵין יוֹצֵא בְּבִרְכַת-הַמְּזוּזָה⁽⁷⁸⁾.

78) ובביאור הדבר כתב החזו"א (א"ח סי' כו ס"ק א), שחכמים קבעו דברים במטבע הברכה המעכבים בדיעבד, כגון הזכרת מלכות וכדו', ועוד התקינו נוסח לכל ברכה וברכה למצוה להיות נוסחותיהן מתוקנות בלשון משובחת מכוונת ומוננת, ולכן אם בירך בלשון אחרת, אם לא שינה בדברים המעכבים, יצא, ולא חיסר אלא הידרו מצוה. ומטעם זה, כשבירך על תמרים ויין ברכת המזון, אף שלכתחילה צריך לברך בלשון מובחרת. הדיינו 'מעין שלש', מ"מ בדיעבד יצא בברכה מ"ז הואיל ולא חיסר מהדברים המעכבים בברכה שהיה גם תמרים ויין בכלל 'הוין'. אבל לגבי פירות, לא יצא בברכת המזון אפילו בדיעבד, שכברכה זו תיקנו חכמים לעיכובא שזכיר בה פירות, וסתם 'יין' משמע על דבר מוזן, ולא על כל דבר שמזין, ואין זו מטבע הברכה שתיקנו חכמים.

ולגבי אורז, דעת הגר"פ שיינברג (חידושי בתרא), שממה שכתב במשנ"ב רק לגבי מיני דגן ותמרים שיוצאים בדיעבד בברכת המזון, משמע שאורז אינו נפטר בברכת המזון, ומשום שמי"מ אינו משיבוע כמו חמשת מיני דגן, ומה שמברכים עליו ברכת 'בורא מיני מזונות' הוא מפני שלמעשה יש לו שם 'מזון' [וראה מה שכתבנו לעיל ס"ק כט].

[משנ"ב ס"ק עח]

מִפֶּל מְקוֹם כִּיּוֹן שֶׁכָּבֵד גַּמְר 'הֵנָּן אֵת הַפְּלִי' שׁוֹב אֵין יָכוֹל לִזְמַר הַפְּרִיכּוֹת הַנּוֹתְרוֹת, שְׁלֵא נִתְקַנּוּ לְכַתְּחִלָּה עַל הַיַּיִן וְהַתְּקָרִים⁽⁷⁹⁾.

79) וכן מי שאינו יודע את נוסח 'על המחיה', דעת הגר"פ שיינברג (חידושי בתרא) שעל פי דברי המשנ"ב הללו, לכאורה יברך לכל הפחות את הברכה הראשונה של ברכת המזון, שהרי זה כשעת הדחק.

ולענין פת הבאה בכינין, כתב החזו"א (א"ח סי' לד ס"ק ד) שיתכן שאם מברכים עליה ברכת 'הוין' לחדוד אין יוצאים בכך ידי חובה, שיש לומר, שכיון שהיא פת גמורה, ורק משום שאין קובעים עליה סעודה תקנו לה חכמים את ברכת 'מעין שלש', לפיכך לא הפקיעו ממנה חכמים את חיוב הזכרת כל שלשת הענינים. עוד כתב (שם), שלפי הצד שיוצאים בברכת 'הוין' על פת הבאה בכינין, יש להסתפק אם גם באופן שהוא שבע מפת זו, ואחרים אינם קובעים סעודה בשיעור זה, שכתב השו"ע לעיל (סי' קסח ס"ו) שיש לברך עליה 'מעין שלש', האם יוצא בברכת 'הוין' לחוד.

[ביה"ל ד"ה ברכת שלשה פטרות]

דְּכִיּוֹן שְׁתַּחֲבִיב מְשַׁעַף שְׁשֵׁתָה פּוֹרְקָא וְשֵׁיף אֵז אֶפְלוּ בְּרֵכֶת-הַמְּזוּזָה וְכוּ', הוּ לֹא פְּקַע אֵף שְׁשֵׁתָה טוֹבָא⁽⁸⁰⁾.

80) ותמה החזו"א (א"ח סי' לד ס"ק ו), שלפי זה היין ששתה אחר כך לא יפטר בברכת המזון, ובישוב תמיהת הביה"ל כתב (שם), שאולי מה שאמרו שטובא גריר, הוא עד שישתה שיעור שביעה, שאז שוב סעיד.

[ביה"ל ד"ה אלא]

וּבְדִיעֵבֶד אִם לֹא תִּזְכִּיר דֵּק מְזוּזָה לְחֹד יִצְאָא⁽⁸¹⁾ וְכוּ', וְהוֹכִיחַ מְזָה דְּבִרְכַת מְצִין שֶׁלֵּשׁ הִיא דְּרַבְּנָן⁽⁸²⁾, וְלִמָּן דְּאֵטֵר דְּאוֹרִיתָא פְּאֻמַּת צְרִיף עֵינָן⁽⁸³⁾.

81) והטעם שאין אומרים את שתי הברכות האחרות כדי להזכיר 'ארץ' וירושלים, ביאר הגר"ש וואזנר (שערי הברכה פ"א טבלת הנועות בברכות הע' טו) שכיון שתקנת חז"ל היתה לברך רק ברכה אחת, והרי כאן כבר בירך ברכה אחת, אינו רשאי להוסיף ברכות נוספות.

ולענין מי ששינה בנוסח ברכת 'מעין שלש' ולא הזכיר 'ארץ' וירושלים, כתב החזו"א (א"ח סי' לד ס"ק ד) שלא יצא, כיון ששינה ממטבע שטבעו חכמים.

82) ולענין ההכרעה במחלוקת זו אם חיוב ברכת 'מעין שלש' הוא מדאורייתא או מדרבנן, כתב לקמן (סי' רט ס"ק י) שאף על פי שמלשון השו"ע (שם ס"ג) משמע שהיא מדרבנן, מ"מ לדעת הרבה ראשונים מדאורייתא היא, ומטעם זה מי שאכל כדי שביעה מפירות או תבשיל של שבעת המינים, ומסתפק אם בירך אחריו, יאכל עוד מאותו המין שיעור כזית, ויברך אחריו, ויציא בכך גם את הספק שלו.

83) אמנם, בשעה"צ לעיל (ס"ק א) כתב שאפילו לסוברים שברכת 'מעין שלש' היא דאורייתא, יתכן שמן התורה די בברכה אחת לשבעת המינים, ומתוך חשיבותם קבעו להם מעין שלש. וכן תירץ החזו"א (א"ח סי' לד ס"ק ג) קושיה זו, שמן התורה די בברכה כל שהיא.

[משנ"ב ס"ק פ]

דְּאֵי יֵשׁ לוֹ, הָלֹא יָכוֹל לְהוֹצִיא עֲצָמוּ מִסְּפֵק, דִּיכְרֵף עַל הַיַּיִן עַל הַגָּפְןִי וְעַל מִין אַחֵר 'בּוֹרָא נְפִשׁוֹת רַבּוֹת'⁽⁸⁴⁾.

84) ואף על פי שברכה אחרונה של יין פוטרת ברכה אחרונה של שאר משקים, ואם כן לכאורה לא היה צריך לאכול מין אחר שברכתו 'בורא נפשות רבות', שהרי יוצא ידי חובתו בברכת היין ממה נפשך, מ"מ מבואר לעיל (ס"ק עב) שיש אינו פוטר שאר משקים אלא אם כן שותים אותו לפני שאר המשקים (הגר"ש ב וולדנברג).

[משנ"ב ס"ק פב]

אֶבֶל לְעֵנִין דִּיעֵבֶד, דִּהֵינּוּ שֶׁכָּבֵד שְׁתָּה מְשַׁקָּה שֵׁישׁ לוֹ סְפֵק, מוּטָב שִׁיבֵלֵל בְּתוֹבָה, מִמָּה שִׁיִּשְׂאָר בְּלִי בְּרָכָה אֶתְרוּנָה כְּלָל⁽⁸⁵⁾.

85) וכן לענין מי שאכל כדי שביעה מפירות או תבשיל של שבעת המינים, וספק לו אם בירך ושלרבה ראשונים הוא ספק דאורייתא. כתב לקמן (סי' רט ס"ק י) שאם אין לו עוד מאותו מין פרי שאכל, יקח מין מוזנות ויכלול בברכתו 'על העץ'.

ומי ששתה יין פחות מכשיעור ואכל מיני מוזנות, כתב בשו"ת אגרות משה (א"ח ח"ב סי' קט), וראה מה שכתב בספר וזאת הברכה (עמ' 46) בשם מקור נאמן, שהגר"מ פיינשטיין חזר בו בסוף ימיו) שטוב שיכלול בברכתו גם 'על הגפן', שהודאה זו אינה הפסק בברכה מפני ששתה מעט ורבמקרה שהוא מסופק אם חייב לברך, חייב לכלול זאת בברכתו. וכן דעת הגר"פ שיינברג (חקירות במס' ברכות סי' לה, חידושי בתרא), מאידך, דעת הגר"ש אויערבך (שש"כ פני"ד הע' עא) שלא יכלול 'על הגפן' בברכתו, שפחות מכשיעור פטור מברכה ואין צורך כלל לברך עליו, ורק במקרה של ספק האם מחויב לברך נאמר כאן שיכלול בברכה. וכן דעת הגר"י קניבסקי (ארחות רבנו ח"א עמ' פט) והגר"ש אלישיב (אשרי האיש ח"א פל"ז אות ח) שאם שתה יין בשיעור כזית, יכלול 'על הגפן' בברכתו, מאחר שיש צד שחייב משקה בברכה אחרונה הוא ככזית [כמבואר בשו"ע לקמן סי' רי ס"א], ואפילו אם יש כזית רק לפי השיעור הקטן, שהוא בשיעור כזית של זמנינו.

ומי שאכל חצי כזית מוזנות וחצי כזית מפירות שבעת המינים, כתב הגר"ש אויערבך (שש"כ ח"ג שם) שלפי מה שכתב בשו"ת אגרות משה (שם), שבאופן שאינו מוסיף בברכה את הזכרת השם, המשך במילואים עמוד 48



הלכות ברכת הפרות סימן רמ

ביאורים ומוספים

[משנ"ב ס"ק ג]

כִּינן שְׁחֵמִית הַבְּרָכָה הַזֵּכִיר בְּפִי בְּהֶגֶן, יֵצֵא בְּדִיעְבָּר.²

2) ומי שאחר שאמר שם ומלכות נזכר שכבר בירך על מין זה, ורוצה לשנות את הברכה למין אחר שעדיין לא בירך עליו, דעת הגרי"ש אלישיב (חאת הברכה פכ"ה עמ' 219) שאינו יכול לשנות את הברכה, וכן משמע בשו"ע לעיל (סי' רו ס"ו) שכתב שאם לאחר שאמר 'אלוקינו' נפל מידו הפרי, ואמר 'ברוך שם כבוד מלכותו', ואף שמונח לפניו פרי אחר, אין אומרים שיסיים את הברכה עליו. והוסיף, שאינו דומה למה שכתב המשנ"ב לעיל (סי' ח ס"ק מא) שמי שהתחיל לברך על טלית, ולקחו אותה ממנו באמצע הברכה, שיכול לשנות את סיום הברכה מטלית לתפילין [וכן משמע להלן (ס"ק ו) שמי שפתח בברכה על דעת ברכת מאורי האש, וסיים בבשמים, יצא ידי חובה, ורק לענין לכתחילה, מבואר לעיל (סי' מו ס"ק כ) שאין לעשות כן, משום שיש לסיים כמו שחשב בשעה שהזכיר השם], מפני ששם צריך גם להניח תפילין, ועוד יש לחלק שבברכת המצות אין הקפדה לשנות משום שאינה באה וחלה על החפץ המסוים של המצוה, אלא נאמרת באופן כללי על הציוד של המצוה, ואינה כברכת הנהיגין שנאמרת על מאכל מסוים כדי להחירו באכילה. ודעת הגר"ח קניבסקי (שאלת רב עמ' רפט) לענין מי שהתחיל לומר 'ברוך אתה ה' של ברוך שאמר קודם שאמר את תחילת 'ברוך שאמר', שרשאי לשנות את הברכה, ויגמור בברכת שהכל וישתה מים. וראיתו ממה שכתב המשנ"ב שם לענין ציצית ותפילין, וגם מדברי הא"א (בוטשאטש, סי' נא ס"ג) נראה שיכול לשנותה.

[משנ"ב ס"ק ה]

אֶפְלוּ הָכִי כִּינן שֶׁעָקַר תוֹף כְּדִי דְבוֹר וְסִיָּם בְּהֶגֶן, יֵצֵא.³

3) ומה שאפשר לתקן בתוך כדי דיבור, אף שלבאורה התיבות שאמר בטעות הם הפסק, ביאר הגרי"ש וואנר (שערי הברכה פי"א הע' לב) שכיון שזה תיקון בתוך הברכה, אין זה נחשב הפסק, וכפי שמצינו לקמן (סי' תקצ ס"ק לד) לענין תקיעת שופר, שאם תקע תקיעה שאינה כדינה ותיקן את עצמו, אין התקיעה שתקע שלא כדין נחשבת הפסק, וכעין זה כתב בערוך השלחן (סי'ו), שכיון שהסיום היה בטעות, אין מחשיבים את דבריו כסיום הברכה, אלא כהפסק בעלמא. ואף שאסור להפסיק באמצע הברכה בדיבור אחר מ"מ בדיעבד אין אומרים שההפסק יבטל את הברכה. כיון שחזר בו בתוך כדי דיבור ואמר כהוגן, ועד שבענינו אין זה הפסק כשאר ההפסקות, שהרי משבח ואומר שהקב"ה ברא את זה ואת זה.

[משנ"ב ס"ק ו]

וְתִף כְּדִי דְבוֹר.⁴ אֶקַּל לְאַחַר כְּדִי דְבוֹר לֹא מְהִיב עֲקִירְתָּי⁵, וְחֹזֵר וּמְקַבֵּץ.⁶

4) ובשיעור 'תוך כדי דיבור', כתב לעיל (סי' רו ס"ק יב) דהיינו כדי שאילת תלמיד לרב, שהוא 'שלום עליך רבי', אבל יותר מכך נחשב הפסק, וראה מה שכתבנו שם.

ובגדר לאחר כדי דיבור, מבואר לעיל (סי' נט ס"ק ה) ולהלן (סי' תפו ס"ק ד), שמחדדים זמן זה מסיום אמירת הטעות. וכן כתב הא"א (בוטשאטש) כאן.

5) ואף שלענין שהייה בין ברכה לאכילה, כתב לעיל (סי' רו שם) שאינו הפסק אף ביותר מכדי דיבור, כתב בשעה"צ לקמן (סי' תפו ס"ק ב) שדוקא שם אין זה הפסק כיון שלא קלקל את הברכה אלא רק שהיה בין הברכה למצוה, אבל כאן שקלקל את הברכה וצריך לתקן אותה, אם שהיה יותר מכדי דיבור אין מועיל תיקונו.

6) ולענין מי שלא הסיח את דעתו, כגון שחשב מה הדין ואין לתקן, ותוך כדי מחשבתו עבר כדי דיבור, דעת הגרש"ז אויערבך (שש"כ פמ"ז הע' קצה"ז) שאף שלא הסיח דעתו מהברכה צריך לחזור ולברך, כיון שמ"מ אי אפשר לקשר את סיום הברכה עם תחילתה.

[משנ"ב שם]

דְּמַתְּיָה נְמִי קוֹזֵן הוּא?⁷

7) ומי שבירך ברכת 'על המחיה' במקום ברכת המזון, כתב בשעה"צ לעיל (סי' קסח ס"ק עא, בשם הדגול מרבבה) שמדאורייתא מסתבר שיצא [אך לא מדרבנן, וראה מה שכתבנו שם].

[משנ"ב שם]

וְסִיָּם "בּוֹרָא מִינִי בְּשָׂמִים", יֵצֵא יְדֵי בְּשָׂמִים.⁸

8) ולגבי אופן התיקון, דעת הגרש"ז אויערבך (שש"כ פ"ט הע' קו ובח"נ שם), שלבאורה צריך לחזור ולומר גם תיבת 'בורא', וכמו שמבואר לקמן (סי' תפו ס"ק גא) לגבי תפילת יום טוב, שמי שטעה ואמר 'מקדש השבת', וחזר בו בתוך כדי דיבור יצא רק אם חזר ואמר 'מקדש ישראל והזמנים', ולא די במה שחזר ואומר 'ישראל והזמנים' לבד [וכן מפורש בפמ"ג שם (א"א ס"ק א)]. אך למעשה העיר שיתכן שיש לחלק בין תפילת יום טוב, שאם לא יחזור לומר 'מקדש ישראל' וכו', נראה שרצונו גם בהזכרת שבת, וזה שקר לפני הקב"ה. מה שאין כן לגבי ברכת בורא מאורי האש, שאם תיקן ואמר 'מיני בשמים', אינו צריך לחזור ולומר תיבת 'בורא', שכיון שלא מצינו ברכה כזאת, אם כן בוודאי כוונתו לתקן את עצמו. וגם אפשר שתיבת 'בורא' עולה על שניהם.

[משנ"ב שם]

וְדִנְיָא כְּשֶׁנִּתְפַּן בְּשַׁעַת הַזְּכָרָה שֶׁם וּמְלָכוֹת עַל הַבְּשָׂמִים שֶׁנִּקְטָ בְּכִרְוִי.⁹

9) ומה שהזכיר 'שנקט בידו', ביאר הדגול מרבבה (המצויין בשעה"צ ס"ק ח) שזה מוכיח עליו שטעה בלשונו, וגם בשו"ע לענין כוס של שכר מדובר כשמחזיק בידו. ולכן לגבי הטועה בברכת 'פוקח עורים', הובא להלן (הע' 12) שהסתפק הדגול מרבבה אם מועיל תיקון, מפני שאין הוכחה שטעה בלשונו ולא במחשבתו.

[משנ"ב שם]

אֶקַּל כְּשֶׁנִּתְפַּן עַל הָאֵשׁ, יֵצֵא יְדֵי בְּרָכָה מְאוּרֵי הָאֵשׁ¹⁰, וְאַחֲרָיָהּ מְקַבֵּץ בְּרָכָה אַחֲרָה עַל הַבְּשָׂמִים.¹¹

10) ובטעם הדבר שתיבות 'בורא מיני בשמים' אינן נחשבות להפסק המשך במילואים עמוד 48



הלכות ברפת תפירות סימן רמ

קכא

באר הגולה
ג' הריף לפי פירוש
הרא"ש וכן נסתב
הפירוש בשם ר"מ

לומר 'שהכל' ונזכר וברך 'בורא פרי הגפן' שיוצא. (ד) שהרי אף אם סים 'שהכל' יצא (טור): **ב** ג' לקח כוס של שקר או מים (ה) וברך ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם (ג) בורא פרי הגפן, (ו) *ותוף (ד) כדי דבור נזכר ששעה, ואמר 'שהכל' נתיב בדבור', וכן היתה אמירתו: ברוך אתה ה' אלהינו מלך העולם בורא פרי הגפן שהכל נתיב בדבור, יצא: הגה ואם היה אחרים (ה) שותים גם-כן ויין לפניהם, ודעתו גם-כן על יין, שהיה סבור שבכוסו יין. (ז) וברך 'בורא פרי הגפן', ונמצא אחר-כך שבכוסו מים או שקר, כשחזרו ושותה אחר-כך יין אין צריך לחזור ולברך, ויוצא בברכה שברך על כוסו אף-על-פי שהיתה בטעות, (ח) דהא דעתו הנה לשותות גם-כן שאר היין, וגם היוצא האחרים ששותין שם, ולכן ברכתו ברכה

באר היטב

לשנתנו על האש יצא ודי אש ומקור אח"כ על השמים כז"ל. עמ"א שיש ט"ס בדבריו: (א) כפח"ג. ומיר' שיער שהוא פים רק טעה בדבורו, אבל אם סבר שהוא יין ואמר כפח"ג וסיים שהכל לא יצא, מ"א, ע"ש: (ז) כדי דבור משמע שאמר כדי דבור צריך לחזור ולברך, מהרי"ל לוי סי' מו והלקיט ח"ב סי' קמט, ובגנות-הידין ק"ל א סי' יט כתב ד"א"צ לחזור ולברך, עמ"א וד' אר"ן: (ח) שותים. לכאורה משמע כאן דתורתו בעי' אחרים שותים ודעתו ג"כ וכו', אבל ב"מ משמע דאם היה ברוך לשותות גם שאר יין אפילו אין אחרים עמו

באר הגולה

* ותוף כדי דבור. עין במשנה ברוחה מה שכתבנו: ודוקא בברכות שהם ודברנו, כן כתב מהגון אברתם בשם הרא"י, ומשעם, ודקא בגמרא הוא בעיא דלא אפשר, וכתב ב"ר"ף דוקטין לקלל משום דהוא ספקא ודברנו, ומה, ודבראוריתא אולין להקמיר. ומה שצ"ח ודקא ודבר שאכל פרות, דאי בשעת שאמר שם ומלכות היתה פתת' לומר בהגון אלא שאמר-כך נכשל בלשונו ואמר 'על העץ ועל פרי העץ'. נראה שמהני מה שחזר ותוף-כדי-דבור לומר בהגון אפילו בדאוריתא, ודאי להך, דהא דעת ר"י בתוספות, ודברכות אפילו בדברנו, בספקא אולין להקמיר, ואפילו הכי כתבו: מיהו הנה אומר הר"ם דאם היה יודע בבורו ששעה בבורו, ודברוף-כדי-דבור יכול לחזור בו מאמר שהוא יודע שהוא יוס' טוב, עין שם, הרי דזה דבר פשוט הוא להוספות דהיקא שפתתו בעת אמירת שם ומלכות היה בהגון, אלא שאמר-כך נכשל בלשונו, יכול לחזור בו ותוף-כדי-דבור, וספקא דה"ש הוא רק אם הפנתה היתה גם-כן שלא בהגון. ודע עוד, דאף דלדעת רש"י ונתיב"א ונהבנו יונה, היקא דבשעת אמירת שם ומלכות היתה על דעת שלא לסיים בהגון ואמר-כך נזכר וסיים בהגון [והוא הנשאר אחרים שבסעיהו א] הוא בעיא בגמרא, ומשום דלא אפשר אולין לקלא, כמו שכתבו הפוסקים, ואם-כן לפי זה אי איתמרי כהאי גונא במלתא דאוריתא [גגון בברכת-הפירות, שבשעה שאמר בא"י אמ"ה היתה דעתו לומר 'על העץ ועל פרי העץ', ונזכר וסיים בפ"י 'הגון את העולם' בהגון הכי נמי ולא יצא צריך לחזור לראש, דהא ספקא דאוריתא הוא, וכן כתב באמת הרא"י שהיקא בשלטי-הגבורים ובמגן-אברתם, מפ'ל מקום לדניא צריך עיון, המפנה ראשונים משמע דפליגי על רש"י, והראב"ד והרמב"ן, ופרש כן דעת הרי"ף ב"ב"ן וסברי דפשיטא דלא אולין כלל דתם מחשבה לבר כיון שבפ"י אמר בהגון, ואם-כן לדידהו בנדא אף בדאוריתא יצא: וצריך עיון לדניא:

"בורא מאורי האש", אבל כשנתפנו על האש, יצא ודי ברפת 'מאורי האש' (ט), ואתר-כך מקברך ברכה אחרת על השמים (י), דהא על האש גם-כן צריך לברך, והסדר אינו מעכב. 'לענין ברפת השחר אם טעה ב'פוקת עררים' ו'מלביש ערמים' וכדומה, נתברר לעיל בסימן מו במשנה ברוחה סעיה-קטן ב. עין שם (ז): (ז) וברך 'בורא פרי הגפן' (ח). וכתתו היתה להוציא גם האחרים בברכתו: (ח) דהא דעתו הנה וכו'. אמר (ט) שני טעמים לפטור: אחר, כיון שדעתו לשותות שאר יין, ואפילו (י) לא היה אז אותו היין לפניו והביאו לו אחר-כך, חל הברכה עליהם ונאף דכוס זה היה מים (יא) והתחיל לשותותו, אפילו הכי לא מקרי הפסקא (יב) כיון שלא הפסיק

שער הציצין

(א) דהוא בגמרא בעיא דלא אפשר, וספקא ודברנו לקלא, ואי איתמרי כהאי גונא במלתא דאוריתא, עין בבאר הגולה סוף דבור המתחיל ותוף כדי דבור: (ב) לכושי ואלנה ובה ומאמר-מדין ונהר-שלוש ונהג"א בסימן תקפב והפרי חדש בסימן הפו, דלא מהגון אברתם, וגם מהגון אברתם ופ"א בסימן תפ"ו סעיה-קטן ב בסימן תקפב סעיה-קטן ב הספיק להלכה יצא ככל גוני. וכי-אומרים הניל בסעיה א דפסק מהגון אברתם בסעיה-קטן ב פותה: ומה שהמה מהגון אברתם דהוי לה להמחבר לכתב כאן "גיש אומרים", כתבו כמה אחרונים וגם זה קאי על ויש אומרים הניל: (ג) ואפילו אם בתחלת הברכה בשעה שאמר בא"י אמ"ה ידע שהוא מים, ודעתו היה לברך 'שהכל', אלא שאמר-כך טעה בדבורו ואמר 'בורא פרי הגפן', וחזר לאמר-כדי-דבור וסיים 'שהכל', גם-כן לא יצא, דהאי עקירה שעקר לאמר-כדי-דבור כמאן דליקא דמא, ונמצא שפ"ס שלא מהגון נר"י הלך ומשפט-צדק ונהג"א בסימן זה ובסימן תקפב ונהר-שלוש, דבלי עלקא מורו פנה, וכן מוכח מהמחבר בסימן חפ"ד דאי לא סים מהגון בתוף-כדי-דבור לא יצא, אף-על-גב שפתחלה ידע שהוא יוס' טוב והתחיל לומר הברכה על דעת לסיים בהגון. וצ"ח מהגון אברתם מה שכתב בשם נוסת הגדולה, ונראה שלא היה גוף הפוסת-הגדולה לפניו ורק העתקה בקצרה, והמעין בו יראה שפ"ס שם פונה אחרת: (ד) מגן-אברתם: (ה) עין באור הגולה. ודוק שאכל כדי שביעה, דאי לא הכי הלא חייבו רק מדרבנן: (ו) פשוט: (ז) ולא צריכי בפת הבאה בדישנין, והאכל כדי שביעה בנדאי מחיב לברך עליה ברפת-המזון ואפילו בשעור שדוף בני-אדם לקבע עליו סעודה, קולעיל בסימן קס"ח (ח) דגול מרובה: (ט) ודבר-משה ומגן-אברתם. ולעניות דעתי נראה בפשיטות הלהכי תפס מהרי"ל השני טעמים, משום דכל טעם בפני עצמו לא פסיקא לה כל-כ"ף, דטעם הראשון מלי בפלגמא, דלחוספוח והרא"ש לא מהני, כמו שכתבו כל האחרונים, וגם טעם השני לא בריא, כמו שפסק מהגון אברתם על זה מאד: (י) פשוט: (יא) כגון אברתם בשם מהרי"ל: (יב) ואם אמר בדישנין צריך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' נראה דצריך לחזור ולברכה, ולא מהני פנה מה שהוציא אחרים בברכותו לגבי דדיה, ועין בנהר-שלוש, והפ"א לעניות דעתי כתבתי:



מילואים הלכות ברכת הפרות סימן רח רט המשך מעמוד 240

סימן רט

דיני טעות וספק בברכת היין

[משנ"ב ס"ק א]

זהו דעת הרמב"ם⁽¹⁾.

1) ובביאור דעת הרמב"ם, ביאר הערוך השולחן (ס"ח) שהרמב"ם לשיטתו, שבדיעבד יוצאים ידי חובת כל הברכות בהחזור הלב, ולכן באופן שבעת הזכרת שם ומלכות, שזה עיקר הברכה [נמבואר בגמ' (ברכות יב, א) שקראה לתחילת הברכה 'עיקר הברכה'], חשב לברך כראוי, הרי זה כאילו סיים את הברכה במחשבתו כראוי.

וההוראה לבני ספרד, כתב הכף החיים (ס"ק א) שיש לחוש לשיטת הרמב"ם, ועל כן מי שאירע לו דבר זה, לא ישוב לברך בפיו אלא רק בלבד, וכן כתב בשו"ת אור לציון (ח"ב פ"ד תשובה ג). מאידך, דעת הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה תפלה פכ"ב ארחות הלכה הע' 24) שמסתבר שאף בני ספרד אינם צריכים לחוש למעשה לדעת הרמב"ם, כיון שהפוסקים הרבו לתמוה על שיטתו, וסיים בצ"ע.

אין מניעה להוסיף בברכה אף דברים שאינו חייב לברך עליהם, אם כן הוא הדין שצריך הוא להזכיר בברכה שלאחריה 'על המחיה ועל הפירות', שכיון שבדאי חייב בברכה אחרתה, אין בזה הזכרת שם השם לבטלה [וכעין זה העיר הקצות השולחן (סי' נט בדה"ש סי' יא) על מה שכתב השו"ע הרב (סדר ברכת הנהנין פ"ח ס"י) שאם אכל כחצי זית פת וכחצי זית משבעת המינים מברך לאחריהם מעין שלש, שאיזה נוסח יזכיר בברכה, הרי 'פרי העץ' אינו שייך בפת, ו'מחיה' אינו שייך בפירות, אלא שיוזכר את שניהם, אכן ממה שלא הזכיר כן בפירושו, משמע שלא סבר [כן]. מאידך, הקצו"ש (סי' נא ס"ד) הבין איש חי (שנה א פר' מסעי אות ה) והכף החיים (ס"ק ד) כתבו שבאופן זה יש לברך 'בורא נפשות', ותמה על זה הגר"ש אויערבך (מוריה, ניסן תשנ"ב עמ' צב), מדוע ייפטר בברכת 'בורא נפשות', הרי סוף סוף חייב הוא בברכה 'מעין שלש', אלא שאין הוא יודע איך להתחילה ואיך לסיימה. ובספר הליכות שלמה (פסח פ"ב סי' ס"י) הובא שהגר"ש אויערבך נקט למעשה כדעת הקצו"ש, ושכן הסכים עמו הגר"ש אלישיב.

הלכות ברכת הפרות סימן רמ המשך מעמוד קכא

[משנ"ב ס"ק ז]

ובכ"ז 'בז"א פרי הגפן'⁽¹³⁾.

13) ומי שאחזו כוס יין וטעה ובירך 'שהכל', ותוך כדי דיבור תיקן עצמו ואמר 'בורא פרי הגפן', דעת הגר"ש אלישיב (שיעורי מס' ברכות יב, א, עמ' צו), שאף שגם אם אמר 'שהכל' היה יוצא בדיעבד, משום שברכת 'שהכל' פוסרת הכל, מימי מעיל תיקונו להיחשב שבירך 'בורא פרי הגפן', וממילא ברוצה לשתות שאר משקים [באופן שאינם נפטרים בברכת 'בורא פרי הגפן', כגון מה שהסתפק בביה"ל (סי' קעד ס"ב ד"ה יין) שאין יין פוטר כל מיני משקים אלא כשתה ממנו שיעור חשוב], צריך לברך עליו, מה שאין כן אם לא היה מתקן, היה יוצא בברכת 'שהכל' והיה רשאי לשתות גם שאר משקים בלא ברכה.

[משנ"ב ס"ק ח]

ואף דכ"ס זה הנה מים ונתחיל לשתותו, אפלו הכי לא מקרי הקפסוק⁽¹⁴⁾.

14) אמנם לענין חלוקת הביצוע מפת המוציא לפני שטועם בעצמו, כתב לעיל (סי' קסו ס"ק עט) שכיון שהמסובים אינם רשאים לטעום לפניו, אין כדאי שהבוצע יחלק לכל אחד את חלקו לפני שהוא טועם, משום שזה נחשב להפסק בין הברכה לאכילה, ואסור לכתחילה.

[שעה"צ ס"ק יב]

ואם אפר ביינותם 'ברוך שם כבוד מלכותו לעולם ועד' נראה דצריך לתמוך ולבדוק⁽¹⁵⁾.

15) אכן מי ששכח ובירך שוב, דעת הגר"ש אויערבך (שש"כ פמ"ז הע' ר"ח ובח"ג שם) שאף שבירך ברכה לבטלה, אין ברכה זו נחשבת כהפסק בין הברכה לאכילה, כיון שהיא אותה ברכה שבירך בתחילה.

בין הברכה להנאה, ביאר הגר"ש אויערבך (שש"כ פ"ס הע' קט) שמיד שבירך 'בורא מאורי האש' נהנה מהאור.

הטעם שאין זה הפסק לברכת הגפן, ביאר (ח"ג שם) שזה רק תיקון לברכה שאומרים אותה תמיד בין 'בורא פרי הגפן' לשתיה.

ולענין לכתחילה, כתב במשנ"ב לעיל (סי' מו ס"ק ב) שמי שכיוון בשעה שאמר 'ברוך אתה ה' לברכה מסוימת, יסיים דוקא את הברכה הזו ולא ברכה אחרת, ואפילו במקום שסדר הברכות מעכב [שעל ידי שלא יתקן יפסיד את הברכה], וכל שכן במקום שהסדר אינו מעכב.

11) מבואר, שמי שבירך כרין, אלא שחשב שהיתה לו טעות ותיקן את עצמו בתוך כדי דיבור לומר דבר אחר, ולבסוף נתברר שצדק בראשונה, אין התיקון מגרע את מה שאמר בתחילה, וכן מבואר לעיל (סי' מו ס"ק ב) שמי שבירך מלביש ערומים, ובתוך כדי דיבור אמר פוקח עורים [מחמת שהוא קודם בסדר הברכות], צריך לחזור ולברך פוקח עורים. וכן הורה הגר"ש אויערבך (הליכות שלמה פסח פ"א דבר הלכה אות ח), שמסתבר שמי שספר ספירת העומר כראוי, ובתוך כדי דיבור חשב שטעה, ושינה לומר יום אחר, לא קלקל את מה שאמר בתחילה על ידי חרטה שנעשחה בטעות.

[משנ"ב שם]

ולענין ברכת השחר אם טעה ב'פוקח עורים' ו'מלביש ערומים' וכדומה, נתברר לעיל בסימן מו במשנה ברורה סעיף-קט"ז כ. ע"ן שם⁽¹²⁾.

12) שכתב שם שאם בשעה שהגיע לברכת 'פוקח עורים' רצה לסיים 'פוקח עורים' תכשל בלשונו וסיים 'מלביש ערומים', ובתוך כדי דיבור תיקן ואמר 'פוקח עורים', יש אומרים שעקר בזה את דבריו הראשונים, ויש שמסתפקים בזה [שערי תשובה (ס"ק) ודגול מרבה].

